

GAÁL JÓZSEF | SZORONGÓ ÁLMOK LÉTUDVARÁBAN

Mersits Piroska rajzai

Mersits Piroska művészetének alaphangulata a dermedt melankólia. Műveivel a bezárkózás áthatolhatatlan válaszfalai mögül üzeni, hogy nincs kivezető út, nincs feloldozás. A művekben rejlő, szinte már metafizikai szintre emelt magányosság érzete társul a szorongás létudvarában bolyongó ember örök elvágódásával. Ahhoz, hogy a reménytelenség ilyen szikár szépségének kialakulását kinyomozhassuk, olyan korszakról kellene számot adni, amely az alkotónál a hallgatás és a belső küzdelem időszaka volt. A szilánkokká aprózott korai életművet lehetetlen rekonstruálni, mert még a darabkák nagy része is megsemmisült. Ezt sorsszerűnek is érezhetjük, sokan gondolhatják, hogy tipikusan ennek a régióknak a sajátossága. Mintha a megmaradt életmű-szilánkok legmélyéről is a megközelíthetlenség mellett az állandó lemondás létállapota és a soha véget nem érő eltűnés folyamatának érzete áramlana.

Száma a rajzolás a válságos 60-as években az életben maradás eszköze volt – önterápia, célja az önkifejezés által enyhíteni a külső és belső konfliktusokon. Azonkívül, hogy a fennmaradt grafikáit, rajzait vizsgálva sokkal árnyaltabban tudjuk megközelíteni már közismert festészetét, fontos kiemelni, hogy az itt bemutatott rajzok a depresszió belső pokla és a lelket lassan kifosztó pszichiátriai kezelések ellenére jöttek létre, amikor már nem volt ereje a festéshez. A legválságosabb időszakban is, az alkotói kihagyások ellenére, mély jelentésű képi felvillanások törtek a felszínre, de emellett stabil formába öntött kompozíciókat is képes volt létrehozni. Szinte ösztönös rajzi világa, mint lelki membrán, túlmutat a festészeti stílusa által meghatározható tartalmakon. Nem lehet áttekinthető sablonba behelyezni a változó stílusok behatárolhatatlan sajátosságát, sem az ebből fakadó ambivalens érzelmi hatást.

Mersits Piroska nem volt lázadó, sem behódoló, autonómiája a befelé forduló, introvertált alkotó vívódása. Rajzainak elemzésekor könnyen kikövetkeztethető, hogy számára az élmény érzéki kivetítése volt fontos, szemben az általánosító, formai absztrakcióval. Magányos útról beszélhetünk, nem találunk olyan vonatkozási pontokat, amelyekkel konkrétan bizonyíthatnánk a rajzokból sugárzó érzéseket, tartalmakat. Alkotás-lélektani archeológiának is nevezhetjük ezt a vizsgáldóást, mert számos rajz stílárís komplexitása bizonyítja a megsemmisült próbálkozások tömegét. Amennyi megmaradt, azok mind egymást keresztező alkotói irányok részei. Alkotásai sohasem reflektálatlan megnyilvánulások, bár sok munkánál a spontaneitás adja az impulzív hatást, számos papírképnél, vázlatnál érezhető, hogy egy megalapozott folyamat folytatás nélküli töredéke. Nem tudhatjuk, hogy valójában mennyi semmisült meg, milyen belső küzdelem és önfelszámoló kényszer után maradtak meg ezek a rajzok. A lelki betegségéből létrejövő elfojtási

mechanizmust leküzdve rajjai által önmagát értelmezi úgy, hogy az nemcsak pusztán individuális híradás, hanem egy önállósággal bíró és változatos művészeti világkép. Az érzelmek elvont, szikár líraiságának skálája mellett szimbolikus motívumok halmozott konstruálásával is kísérletezve képes volt a traumákat összetett jelentésű képekké alakítani.

Korántsem egyszerű az életmű stílusösszetevőit számba venni, mert nem lehet a formaváltozásokat követve felépíteni az alkotó gondolati és stílusfejlődését. A társadalmi körülmények és lelki problémák miatt hézagos életművén belül a 60-as évekből szinte alig maradt táblakép, ami meghatározná akkori irányultságát. Az alkotó befelé fordul, az érzelmek mélyére koncentrálnak, de hullámszerű lelkivilága miatt egyenetlen életmű rendszerezését az is megnehezíti, hogy festményeit, rajzait sem datálta. A hézagosan megmaradt munkákból annak tudatában próbálom felvázolni az alkotó szándékát, hogy e rejtett szándékhoz férközni inkább beleélő empátiával és nem rendszerező spekuláció útján lehetséges. Azt érezzük, hogy a filmhez hiányzik a nagy ívű történet, de a képek mégsem olyanok, mint a vágóasztalra került „nyersanyag”, mert sok rajz önmagában létező, véglegesen megoldott, ezért kiragadva és önmagában vizsgálva nem érezzük a lezárás hiányát.

Aki végignézi Mersits Piroska 1960-as évek első felében készült rajzait, sokkal árnyaltabb képet kaphat az életmű sajátosságáról. Első megtekintéskor a munkák sokfélesége miatti kiismerhetetlenség elbizonytalanítja a nézőt, de nyugodtan mondhatjuk, még ennél is áttekinthetlenebb lenne az összkép, ha nem csupán a töredékek töredékeit vizsgálánánk. Nem láthatjuk a főiskolás munkáktól az 50-es évek végéig fejlődő művészi világkép alakulását, mivel az egzisztenciális körülmények miatt alig dolgozó művész egy alagsorban tárolt addigi munkái egy csőtörés alkalmával megsemmisültek. A Képzőművészeti Főiskolára 1945-től 1949-ig járt. Közvetlenül a háború utáni főiskolai évek alatt egy fiatal festőhallgató számára kiismerhetetlen lehetett a képzőművészeti közélet, viszont a kordokumentumokból jól kiolvasható a művészeti ideológiai ellentétek rövid küzdelme. Ismerve az akkori művészetoktatás által diktált ábrázolási konvenciókat, kitűnik, hogy Mersits magára hagyatkozva, belülről fakadó saját utat kezdett bejárni, mivel bár a háború utáni szabad években megtapasztalhatta az avantgárd törekvéseket hasznosító hazai művészetet, de a modern művészet fokozatosan kiszorult a hivatalos fórumokról, noha kis galériákban, kávéházakban még része lehetett a közbeszédnek, eszmecsereinek. Mestere, Bernáth Aurél, fiatalkori radikalizmusát elhagyva, ellenérzéssel viszonyult az avantgárdhoz, ezt nyilván a művészetoktatás során is kifejtette. A volt hallgatók visszaemlékezéseiből kitűnik, hogy Bernáth a műtermi konzultációkon, mint polemizáló oktató, a művészeti formanyelveket ideologikus hierarchiában tárgyalta, és nyíltan elvetette az absztrakt törekvéseket.

A hazai művészeti szaklapok a modernizmus formavilágát, az elvont, szimbolikus törekvéseket már 1947-ben először megkérdőjelezték, majd támadták. Nyilvánvalóvá vált, hogy semmi esélye a „homályos célzások, a mélylélektani varázsigék, az intellektuális rejtvények” létjogosultságának a jövő

„szocreál” művészetében. Az akkor kialakuló társadalmi elvárások, művészeti konvenciók Mersits számára alkataból adódóan elfogadhatatlanok voltak, és rövidesen kívülállónak tették. Pályakezdésének idején a politikai ideológiák által diktált aktuális művészetideológia a sematizáló, egyszerű, vulgáris szimbolikára redukált kifejezési forma lett. A befelé forduló, bizonytalannak tartott emberi jelenségeket, érzéseket az irracionális megvetett világába száműzték és érvénytelenítették. Az 50-es években a hivatalosan megengedett és diktált iránytól eltérő művészeti törekvéseket már a korábban említett „második nyilvánosságban”, a privát szférában sem tűrték meg. Mersits lelki küzdelemének első stációjára már a művészet alapjainak elsajátítása idején megtörténhetett, amikor a diktatórikus hatalom a művészi kifejezési formák használatát is irányítása alá rendelte. A belső emigrációba kényszerített alkotók, akik már kialakult művészeti világképüket rejtve, magánlakásokon megbújva próbálták életben tartani hitüket, szinte titkos mikroközösségbe tömörültek a túlélés reményével. Egy kezdő, magára hagyott alkotó környezeti minták nélkül hiába kereste önállóan az irányt, azt segítő kulturális közeg hiányában még nehezebben értelmezhető szubjektívítással volt kénytelen létrehozni. A hamis értékrendek miatti összezavarodottság ebben a helyzetben szinte törvényszerű. Mersits a megoldhatatlan szakmai konfliktusra bezárkózással válaszolt, amely hamarosan sorsát meghatározó belső kényszerré vált. Alkatánál fogva egyetlen nézőpont léteztetett számára, amelyet belső optikának nevezhetünk. Ennek az alkotói látásmódnak a veszélye a valóságtól való elszakadás, az irracionális elhatalmasodása. Sorsával egybeforrt alkotómódszere, lényege a belsőben létrejött, megoldhatatlan létkonfliktusok kivetítése a környezetre, majd a visszatükröződő kép szimbolikus feldolgozása a művészet által. Rajzaival valószínűleg a szubjektív szférán belül maradván az individuum alapvető egzisztenciális konfliktusait mutatja fel, akarva-akaratlan kivetítve a társadalmi lét problémáira. A második világháborút követő hidegháborús korszakban a nyugati művészet ezt az irányt preferálta leginkább, az absztrakt művészet mellett az apokaliptikus hangulatú abszurd művészetről lehántotta a maradék szentimentális bevonatot. Hazánkban a 60-as évek közepétől csak fojtott líraisággal burkolva lehetett hasonló tartalmakat kifejezni. Sokszor bújtatva és áttételesen a nyugati, kapitalista társadalom kritikáját vetítették rá a diktatúrára. Mersits viszont nem kísérleti jelleggel, fikciószerűen modellezte a világot, hanem beletemetkezve a lét problémáiba, a determinált sorshelyzetet ábrázolva szinte látleletszerűen kifejező műveket teremtett. Munkáiban nem érezzük a formák variálásával kísérletező, viszonyításokból és vegyítésekkel építő művész munkásságát. Membránként reagált mindenre, de a melankolikus vagy szorongó lélekállapot rendszerint elhatalmasodott benne, többségében negatív hangzásokból komponálódtak művei. Nem a stílus érdekli, hanem a belső világ szembesítése az elfogadhatatlan külvilággal; nem képes egy szűkszavú, tiszta stílus felépítésére, mert a belső küzdelem félteljesíti a nyugodt építkezés lehetőségét. Az élmények nem érlelődve, nem az érzelmek és ösztönök finomító szűrőjén formálódnak, hanem közvetlenül, a lelkiállapot kivetítéseként jelentkeznek. Ez a kettősség teszi igazán figyelemreméltó művekké Mersits Piroska spontán rajzait. A társadalmi életből kivetett vagy viszonyaiban korlátozott egyéniség az önkifejezés független világában próbál létezni,

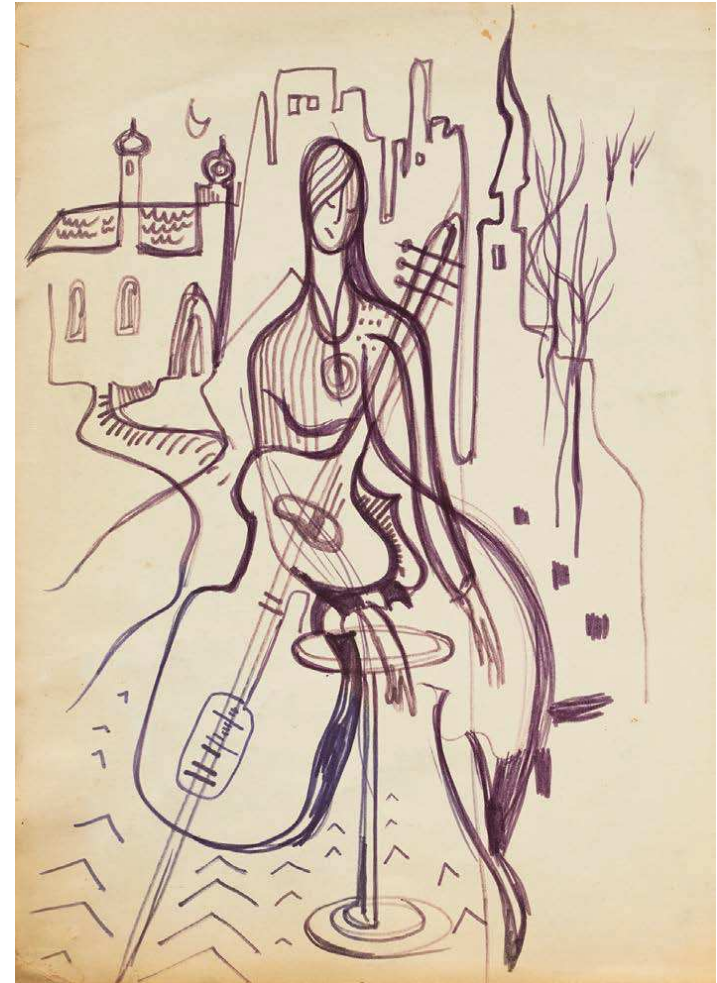
100. Nyitott kapu | Open Gate
190 x 250 mm, tus, papír; India ink on paper

101. Lépcső II. | Stairs II.
530 x 370 mm, pittkréta, papír; conté crayon on paper

102. Alma | Apple
237 x 320 mm, vegyes technika, papír; mixed media on paper

103. Cselló | Violincello
290 x 215 mm, filctoll, papír; brush pen on paper

104. Öregasszony | Old Woman
310 x 200 mm, ceruza, papír; pencil on paper

105. Fejtanulmány XX. | Study of a Head XX.
330 x 245 mm, ceruza, papír; pencil on paper

ÉLETRAJZ

- 1926** július 21-én született Vésén /Somogy megye/
1945-49 között a Magyar Képzőművészeti Főiskolán tanult. Mestere Bernáth Aurél. A főiskola elvégzése után rajztanárként dolgozott.
1957 tagja lesz a Magyar Népköztársaság Művészeti Alapjának
1974-78 között Nagymaros, Zsennye, Kecskemét, Szigliget művésztelepein és alkotóházaiban dolgozott
1982 tagja lesz a Magyar Képzőművészek Szövetségének
1988 novemberében hunyt el Budapesten

EGYÉNI KIÁLLÍTÁSOK

- 1963** Május 1. Mozi aulája, Budapest, első egyéni kiállítás
1971 Fényes Adolf Terem, Budapest
1973 Hajózás festőszemmel, MAHART Székház, Budapest
1976 Ferencvárosi Pincetárlat, Budapest
1977 Egry József Terem, Nagykanizsa
1980 Börzsöny Múzeum, Szob
1981 Kis Galéria, Nagymaros
1986 Erdei Ferenc Művelődési Ház, Martonvásár
1988 Kommunális Galéria, Tungsram Rt. Kultúrterme, Vác
1995 Tamás Galéria, Budapest
1999 Vigadó Galéria, Budapest, emlékkiállítás
2000 Ferenczy Galéria, Budapest
2001 Szombathelyi Képtár, életmű-kiállítás
2005 Abigail Galéria, Budapest
2006 Manréza, Dobogókő, egyéni kiállítás
2006 Arte Galéria, Budapest
2008 Rippl Rónai Múzeum, Kaposvár
2009 Arte Galéria, grafikai kiállítás
2011 Magyar Állami Operaház Vörös Szalon
2011 Velencei-tavi Galéria, Agárd
2012 Pintér Galéria, Kikötő grafikai kiállítás

CSOPORTOS KIÁLLÍTÁSOK

1947	Nemzeti Szalon, Budapest
1949-1973	Nemzetközi Festő Nők, Műcsarnok, Budapest Országos és Budapesti Rajztanárok kiállítása, Ernst Múzeum, Budapest Dolgozó Emberek, Ernst Múzeum, Budapest Épülő Budapest kiállítás, Ernst Múzeum, Budapest XI. kerületi Hazafias Népfrent Kiállítóterme, Budapest Pedagógus Művészek Országos kiállítása Budapesti Pedagógusok, Ernst Múzeum, Budapest
1957	Nemzeti Szalon, Budapest
1959	Pedagógusok Szakszervezete, Ernst Múzeum, Budapest
1981	Kis Galéria, Nagymaros
1982	Tungsram Rt., Vác
1983	Szegedi Tárlat
1988	Balatonalmádi Kéttannyelvű Gimnázium
1995	Bernáth Aurél emlékére, Vigadó Galéria
2000	A női művészet Magyarországon (1960-2000), Ernst Múzeum
2002	Első Magyar Látványtár „A tükör képei”, Diszel
2007	Látomásos realizmus, Budapest Galéria
2009	KOGART Kortárs Művészeti Gyűjtemény, Budapest
2014	Álom és Képzelet, Kempinski Galéria, Budapest

IRODALOM

Nemes G. Zsuzsa (kat. bev. tn., Fénye A. T., 1971)
Frank János: Mersits Piroška, Műgyűjtők, 1972/2
Láttunk, hallottunk... 1971. X. 15. 19.40, (Magyar Erzsébet feljegyzése)
Dr. Maksay L.: Pedagógus Képzőművészek kiállításai, Rajztanár, 1974/1
Mezei András: Tájékek „csaták” után, Élet és Irodalom, 1976. dec. 4.
Losonczy Miklós: Gazdag szegénység, Pest megyei Hírlap, 1982, máj. 25.
Mersits Piroška festőművész kiállítása, Martonvásár, MTA Mezőgazdasági Kutatóintézetének Kísérleti Gazdasága,
Erdei Ferenc Művelődési Ház, 1986. márc. 14., megnyit.: Gyurkovics Tibor író.
Gyurkovics Tibor: Álomfestőnk, Új tükör, 1986. márc. 9.
Büki Attila - Valkai Zsuzsa: Üzenetek a Sárga Házból, Debrecen, 1988.
Gyurkovics Tibor: Mersits Piroška, az álomfestő, Heti Újság, 1994. febr. 10.
Álomjáró Mersits Piroška, Gyurkovics Tibor esszéivel, Bp., Orpheusz Kiadó, 1995.

Bernáth Aurél emlékkönyv, a művész születésének 100. évfordulója tiszteletére, közrebocsátotta a Bernáth Aurél Társaság, Budapest, 1995., 41., 77., 114. o.
A Vigadó Galéria kiállítása, Műértő, 1999. júl-aug., II. évf., 7-8. sz.
Fekete Judit: Életutak, életművek, Magyar Nemzet, 1999. júl. 30.
Feledy Balázs: A szorongás festője, Magyar Demokrata, 1999. okt. 7.
Szalay Károly: Mersits Piroška, Magyar Művészeti Fórum, 1999. okt.
Frank János: Akaratlan avantgard, Mersits Piroška (1926-1988) emlékkiállítás, Új Művészet, 1999/12
Gróh Gáspár: Álomvalóság, valóságálmom, Magyar Szemle, 1999. dec.
P. Szabó Ernő: Festői világok, Magyar Nemzet, 2000. okt. 7.
Verba Andrea: Mersits művészeti album, Amicus Kiadó, 2000.
Gulyás János Attila: Hazatalált Kaposvárra a Bernáth-tanítvány Mersits Piroška, 2008. febr. 27.
Gróh Gáspár: Démonok közt harmónia, Magyar Szemle, 2009.
Faludy Judit: Űrbe zárt intimitás, Műértő, 2009. márc.
XX. század RTL Klub, 2009. márc. 30.
P. Szabó Ernő: Fekete-fehér álmok, víziók, szorongások, Magyar Nemzet, 2009. ápr. 15.
Lóska Lajos: Látleletek, Mersits Piroška magánya, 2009
Elmer István: Madárszárnynon súlyos boldogság, Új Ember, 2011. máj. 15.

PORTRÉFILMEK

Olasz Ferenc: Mersits-portré. MTV, 1989
A film 1993-ban a Szolnoki Képzőművészeti Filmszemle díját nyerte.
Szemadám György: Harcképek MTV, 1995

MŰVEK KÖZGYŰJTEMÉNYBEN

Debreceni Múzeum
Fővárosi Képtár, Budapest
KOGART Kortárs Művészeti Gyűjtemény